

talsmand for, at ældre tekster skal bevare deres gamle sprogdragt, fordi mødet med det uvante har et pædagogisk formål.

Marianne Poulsens fine essay om læseplanerne for historieundervisningen i gymnasiet behandler historiefagets glidning fra at være et samfundsfag til at være et kulturfag. Begrebet kulturarv tages under behandling. »Alle parter i debatten skulle kunne lære at leve med, at indholdet af kulturarven ikke er en fast størrelse, men løbende er under forandring. Derfor er selv forhandlingen om, hvad der er vigtigere end andet, væsentlig i undervisningen.« (s. 177). Det sidste kalder hun en »lige adgang til fortolkningsrummet«, der har demokratiske kvaliteter i modsætning til den lukkede kanon i den almene dannelse.

Både hos Søren Schou og Marianne Poulsen savnes en generel diskussion af traditionsformidlingen i gymnasieskolen som helhed og især en specificering af den kamp mellem klassisk, national og naturvidenskabelig dannelse, der har stået på siden reformerne af de lærde skoler i 1871 og 1903. Det er en generel tendens for bidragyderne, at de antager, at vi går fra en monolitisk traditionsforståelse til en mangetydig. Erindringspolitikken har såmænd altid været en slagmark. Meget betegnende lades undervisningen i det sære men elskelige historiske fag, oldtidskundskab, ganske ude af betragtning. Måtte det fortsat bestå.

Under den harmløse titel »Historie og historieundervisning« gemmer sig et meget teoritunt bidrag af Lotte Rahbek Schou, der er en fortættet variant over temaet »Hvad er historie«. Schou går så vidt, at hun på realismens og antirelativismens grundlag lancerer en metafysik for historien, der grundlæggende består af følgende entiteter: ting, agenter og personer. Netop historiens virkelighed gør, at historieundervisningen har til formål at oplære i »almene kognitive og kommunikative kompetenser, dvs. en optræning i almindelighed at kunne skelne mellem normering og brug, sand og falsk, rigtig og forkert« (s. 255). Historieundervisningen bliver dermed også en central del af et oplysnings- og fremskridtsprojekt. En vovelig påstand i en postmoderne tid. De fleste historikere synes at gå ud fra realismen som forudsætning for deres arbejde, og denne realisme må på den ene eller anden måde indebære en form for metafysik, en forestilling om verdens grundlæggende beskaffenhed. Relativisme og anti-realisme er ikke positioner, som man vælger af glæde, men fordi realismen er en meget vanskelig stilling at forsvare. Der er grund til at se Lotte Rahbek Schous artikel som et problematisk men væsentligt indlæg i denne debat.

Jes Fabricius Møller

KARIN HILMER PEDERSEN: Rusland mod årtusindskiftet – feudalstat, retsstat, velfærdsstat, eller...?. København: Jurist og økonomforbundets forlag, 1. udg. 1998. 278 s., bogladepris kr. 350,00

»Rusland mod årtusindskiftet« ser med juridisk/samfundsvidenskabelige øjne på, hvordan staten i perioden 1985-94 har søgt at styre udviklingen henover bruddet med kommunismen. Karin Hilmer Pedersen undersøger både, hvordan staten med retten som styringsinstrument har gennemført privatiseringen, og hvordan processen er blevet påvirket af politiske, økonomiske og sociale forhold. Hun gennemgår også, hvilken type ret der tages i anvendelse og diskuterer hvilken type, der vil vinde frem. Sigtet er tilmed at undersøge, hvilken statsform der er under udvikling i Rusland. Karin Hilmer Pedersen har således med

sin baggrund indenfor jura, statskundskab og russiskstudier valgt at belyse den retssociologiske udvikling via eksempler fra privatiseringsprocessen, som i det små startede allerede under Gorbatsjov og siden blev et af kernepunkterne for udviklingen i det ny Rusland.

Forfatteren ser i konklusionen bort fra både en tilbagegang til kommunismen og en decideret vestlig model. Det sidste fordi en vestlig model for at fungere efter hensigten kræver noget Rusland ikke har: en tradition som forlængst er blevet implementeret i vesten, hvor både lighed og retssikkerhed er faste normer i samfundssystemet og blandt borgerne. Resterne af sovjetmentaliteten og de uformelle normer ses således som en stor forhindring (s. 242-243). Forfatteren ser til gengæld følgende to muligheder for udviklingen af den russiske stat: En velfærdsstat med høj grad af statsintervention, eller en feudal/forhandlingsstat (s. 242, se også hypoteserne s. 19 og 20). I det sidste tilfælde vil lokale magtcentre regere side om side med centralmagten, som efterhånden vil få begrænset indflydelse på de lokale forhold. Mafiaen vil som autonom gruppe dominere dele af økonomien, og nomenklaturaen fastholde besiddelser via privatiseringen. Omvendt kan disse træk ifølge forfatteren måske modsvares af den modernitet, som trods alt findes i Rusland i form af det gryende informations-samfund (s. 245). Den samlede konklusion på hvilken vej udviklingen går, er altså en slags »både-og«.

Karin Hilmer Pedersen giver dokumentation for de problemer, som er fulgt i kølvandet på privatiseringsprocessen i form af både fastlæggelse af rettigheder og pligter, accepten af den private ejendomsret og retsbevidstheden. Herudover blotlægges socioøkonomiske aspekter som eksempelvis konflikten mellem regeringens hensigt om at fordele sovjetstatens ejendom til borgerne og realiteten, hvor det gamle bureaukrati og tidligere virksomhedsledere fik store økonomiske fordele ved privatiseringen, et element som kan svække den folkelige opbakning til staten. Det er stadig aktuelt i dag, hvor opgørelser viser, at overgangen til markedsøkonomi har været en ulykkelig vending for Rusland, fordi privatiseringsprocessen ikke har givet de samfundsøkonomiske resultater, man havde håbet på. Hertil kommer, at den forcerede privatisering har virket politisk destabiliserende og landet fortsat er præget af fattigdom, korruption og social opløsning. Ifølge forfatteren sukker Rusland stadig efter en middelklasse, som ville kunne drage nytte af forholdene og sætte gang i økonomien (s. 197). I stedet har man en lille overklasse, en stor underklasse og et reelt fattigdomsproblem. Forfatteren illustrerer disse komplekse forhold med et citat af J. Lewandowski: »Privatisering er salg af virksomheder, som ingen ejer har, og hvis værdi ingen kender, til købere som ingen penge har«. (s. 179).

Rent metodisk tages der afsæt i vestlige retspolitiske diskussioner, og udviklingen i Danmark og Rusland sammenlignes, ligesom den generelle tilgang via modeller og teorier belyser forholdet mellem »stat, marked og civilsamfund«. Den teoretiske del er noget uklar og synes mere eller mindre at leve et liv for sig selv i forhold til de empiriske kapitler. Til gengæld adskiller bogen sig med sit store tidsspannd og detaljerighed fra den type modelorienterede tilgang, som koncentrerer sig om den liberale nutid og eliten, men overser den kommunistiske fortid og andre aktører og processer.

Det kildemateriale, som bogen bygger på, er trykte russiske lovtekster, sovjetisk og russisk økonomisk statistik og meningsmålinger, som forfatteren selv beder læseren om at tage med et gran salt, samt avisartikler og personlige samtaler med forskere, virksomhedsleder, ansatte og venner. De personlige samtaler vurderes som bløde data, men ikke desto mindre som værdifuld dokumen-

tation for forfatterens antagelser om samfundsudviklingen. Ligeså kan man acceptere de mange anonyme kildeangivelser som et udtryk for omfattende research på et område, som slet ikke er afdækket på trods af, at forfatteren ikke er den første i feltet.

Rikke Kierulff-Jørgensen

MEHMED MOZAFFARI: *Fatwa. Violence and Discourtesy*. Århus, Universitetsforlaget 1998. – 213 s., ill.; 150 kr.

I sin nye bog argumenterer Mehmed Mozaffari (Aarhus universitet) langt mere overbevisende end i en tidligere avisartikel (jf. HT 96, s. 405-13) for, at ayatollah Khomeinis såkaldte *fatwā* mod Salman Rushdie februar 1989 slet ikke var nogen *fatwā*, men et dekret, en dødsdom. Videre, at den savnede ethvert lovligt grundlag, og at dens uformelle form gjorde den helt usædvanlig. Som tidligere påpeget lå dens pointe i, at Salman Rushdie selv havde nedkaldt bandstrålen mod sig, hvortil forfatteren nu følger dens hadske tone mod omverdenen og specielt England, USA og Israel ('den amerikanske/israelske satan').

Satire forekommer ikke så sjældent i islamisk litteratur – specielt vendt mod skinhellighed – men Rushdies karikatur af Mekka – *jahiliyyah*, uvidenhedens og formørkelsens tid – og profetfamilien var særligt bidende, selvom de mange lag og symboliken i 'de sataniske vers' (sure 53) handler om noget ganske andet. Og selvom Khomeinis dekret var formelt ulovligt, løser det ikke spørgsmålet om dettes reelle gyldighed, da det bygger på en sen og falsk tradition; den juridiske side af sagen lades uberørt, skønt Mozaffari burde have kunnet besvare det.

Bogens hovedtese går ud på, at dommen ikke som hidtil antaget havde religiøs karakter; den havde fremfor alt en social baggrund, iklædt religiøse gevandter, i bazar-befolkningens – *petit bourgeoises* – opposition og terror mod de herskende regimer siden sidste århundrede og især shahstyret. Som en homogen social gruppe i Iran – den eneste – blev den indtil 1979 og den islamiske revolution normalt undertrykt og måtte derfor reagere med terror og mord i samarbejde med det iranske '*ulama*'-korps. Forf. viser endelig også, at Khomeinis forbud mod *taqiyyah*, ordret at undgå unødvendig fare, har væsentlig betydning; i yderligtgående shi'itiske kredse tillod det forstillelse og ret til at benægte sin inderste overbevisning.

Dette forbud får en særlig og farlig betydning, fordi det omfatter ikke blot de moderat-shi'itiske grupper og sunnaen, men også terror i omverdenen, *dār al-harb*, krigens hus. Rushdiesagen opfattes som en konspiration, iscenesat af England, USA og Israel med Salman Rushdie som talsmand. Vold og terror bliver med vor tids teknologi særlig farlig, og alt tyder på, at aggressionen vil blive fortsat, blive intensiveret og blive fjernstyret; også selvom Mozaffari afslutningsvis (s.194) affyrer følgende salut: »det er virkelig ikke Islām, der udfordrer (*challenges*) Vesten, men tværtimod idéen om modernitet (ikke modernisering), der udfordrer Islām«.

E. Ladewig Petersen